Simon Pirani

2000-talets Gulag

Detta är kapitel 14 i Piranis bok *Voices Against Putin's War*, som handlar om det öde som drabbat många ryska medborgare som råkat i klistret efter att ha protesterat mot kriget i Ukraina. Förutom en tillbakablick på de tidigare bokkapitlen redogörs här mer övergripande för förtrycket i Ryssland och de ockuperade områdena, som i flera avseenden är hårdare än under Chrusjtjov- och Brezjnev-tiden.

Piranis inledning till boken hittar du här: Domstolens rebeller som står upp mot krigshetsaren Putin.

Alla noter nedan är tillagda av översättaren. De flesta innehåller länkar till info om de olika organisationer som refereras i artikeln. Dessutom har det tillagts lästips allra sist.

De föregående kapitlen ger en inblick i motivationen hos dem som gör motstånd mot Rysslands krig. Detta kapitel innehåller en kort beskrivning av detta motstånd, av den repressiva apparaten med mord, tortyr och fängslanden som har drivit motståndet under jorden och över Rysslands gränser, samt av de politiska fångar som fångats av denna apparat.

Krig framkallar motstånd, krig och motstånd driver på statens förtryck. Den fullskaliga invasionen 2022 möttes av hårt ukrainskt motstånd, både civilt och militärt. Detta gav upphov till den största vågen av våld, hot och fängslanden på ukrainskt territorium – en våg som redan hade byggts upp i de territorier som ockuperats av Ryssland sedan 2014. Nu räknas tiotusentals ukrainare, både militärer och civila, som ”saknade under särskilda omständigheter” av de ukrainska myndigheterna – troligen fängslade eller döda. Bland dem finns mer än 5 000 civila offer för ”tvångsförsvinnanden” i de områden som ockuperades 2014 och 2022. Ett mindre antal ukrainare, såsom Bohdan Ziza[1] (kapitel 3) och dussintals krimtatariska aktivister, har

[1] Bohdan Ziza är en känd artist från Krym (Krim) som i maj 2022 protesterade mot Rysslands krig i Ukraina (bl a genom hälla blå och gul färg på en av ockupationsmaktens byggnader i staden Jevpatorija. Han dömdes till 15 års fängelse för sitt tilltag.

inte försvunnit utan förblivit synliga under sina mardrömslika odysséer genom det ryska fängelsesystemet, tack vare ansträngningar från familjer och stödnätverk.

De bästa uppskattningarna av antalet politiska fångar i själva Ryssland uppgår till mer än 3 000, även om de människorättsförsvarare som övervakar informationen betonar att det i praktiken är omöjligt att vara säker – och att det finns många fall där gränsen mellan politiskt förtryck och andra former av social disciplin är oklar.

Protester och förtryck i de ockuperade områdena i Ukraina

I de ukrainska territorier som ockuperades av Ryssland i februari 2022 demonstrerade civila fredligt mot invasionen från dag 1, viftade med ukrainska flaggor, spelade ukrainska sånger och uppmanade soldaterna att lämna området. Protester rapporterades i Enerhodar, Nova Kachovka, Melitopol, Cherson och Skadovsk. Inledningsvis ingrep inte de ryska trupperna, men efter några dagar började de beordra demonstranterna att skingra sig och avfyrade rökgranater och skarp ammunition.

Inom en månad började ryska styrkor arrestera demonstranter och systematiskt jaga och arrestera lokala politiker, journalister och aktivister. ”Tvångsförsvinnanden” av civila blev utbredda och systematiska, tillsammans med godtycklig användning av militärt våld, påtvingade ryska medborgarskap,[2] tvångsdeportationer inklusive av barn och andra brott mot de mänskliga rättigheterna.

Försvinnandena var ett viktigt instrument i ”en samordnad statlig politik som syftade till att kväsa motstånd och protester i de ockuperade områdena genom att terrorisera den ukrainska civilbefolkningen”, konstaterade *Kharkiv Human Rights Protection Group* [KHPG][3] i en inlaga till Internationella brottmålsdomstolen. Kampanjen med ”arresteringar, frihetsberövanden eller bortföranden” riktade sig mot civila ”som uppfattades som ’fientliga’ eller ’farliga’ för den ryska regimen”. Detta inkluderade ”journalister, volontärer, offentliga tjänstemän, aktivister, lärare, före detta militärer och poliser, religiösa ledare och andra civila som ansågs kapabla att bilda motstånd mot de ryska ockupationsmyndigheterna och sprida antiryska åsikter”.

I augusti 2023 listade två ukrainska människorättsgrupper, *Zmina*[4] och *Centre for Civil Liberties*[5], 923 arresterade civila, varav 585 fortfarande var fängslade eller saknade, däribland 146 lokala myndighetsrepresentanter, 69 före detta militärer, 85 volontärer och aktivister och 12 journalister. I de flesta fall visste varken familjerna eller de ukrainska myndigheterna var dessa befann sig. I slutet av 2024 hade FN:s råd för mänskliga rättigheter verifierat godtyckliga frihetsberövanden av 16 journalister och mediearbetare i de ockuperade områdena. En av dessa, Viktorija Rosjtjyna, arresterades i augusti 2023 och torterades brutalt innan hon dödades i september 2024. I december 2024 sade Ukrainas president Volodymyr Zelenskyj att Jevhen Matvejev[6], borgmästare i Dniprorudne, hade torterats till döds i fångenskap och att minst sex andra borgmästare i städer i östra Ukraina saknades.[7]

---

[2] Se (Svenska Yle – TV): Ryssland tvingar systematiskt ukrainare att acceptera ryskt medborgarskap – de som vägrar blir utan el och sjukvård

[3] Se Human Rights in Ukraine och (Wikipedia): Kharkiv Human Rights Protection Group.

[4] Se Human Rights Centre ZMINA

[5] Om denna ukrainska människorättsorganisation, se (svenska Wikipedia): Center for Civil Liberties som även tillhandahåller en länk till organisationens officiella webbplats.

[6] Se (*SVT* mars 2022): Ännu en ukrainsk borgmästare bortförd och (*Aftonbladet* 4 dec. 2024): Ukrainsk borgmästares kvarlevor återförda

[7] En annan kidnappad borgmästare är *Volodymyr Mykolaienko* från Cherson, som även han torterades svårt. Han tillbringade 3 år i ryskt fångenskap, men till skillnad från Matvejev (se ovan) så överlevde han och fångutväxlades i september 2025. Den 26 november hedrades han (tillsamman med andra) vid en ceremoni i Kiev och höll

Den ryska terrorn i de områden som ockuperades 2022 byggde på tidigare händelser i det territorium som ockuperats sedan 2014. På Krim uppmärksammade internationella organisationer och människorättsgrupper förtrycket av krimtatariska politiska och sociala organisationer. Republikerna Donetsk och Luhansk, med sina diktatoriska, godtyckliga rättssystem, blev ökända för tortyr av fångar, utnyttjande av fångar som arbetskraft och laglösa fängslanden, särskilt enligt lagar som föreskriver ”förebyggande frihetsberövande”.

Efter de första månaderna av utvidgad ockupation har motståndet begränsats till väpnad partisanverksamhet å ena sidan och hemliga aktioner å andra sidan: graffitimålning, uppsättning av affischer och ukrainska symboler samt förstörelse av ryska flaggor och andra tecken på ockupation. Grupper som Zjovka Stritjka och Zla Mavka, en kvinnogrupp som drivs anonymt via sociala medier, fortsätter att rapportera om sådan vardaglig subversion under 2025.

Protester och förtryck i Ryssland och Belarus

Från den 24 februari 2022, när den fullskaliga invasionen av Ukraina inleddes, gick tusentals människor ut på gatorna i Ryssland för att protestera. Människor arresterades i stor skala, precis som under tidigare år vid demonstrationer mot valfusk, censur och statligt våld. Inom några veckor hade polisens hotelser skingrat folkmassorna. I september 2022, när värnplikten infördes, ägde en mindre omgång gatuprotester rum. Sedan dess har inga ytterligare storskaliga antikrigsdemonstrationer rapporterats i Ryssland, fram till skrivande stund.

Människorättsorganisationen *OVD-Info*[8] registrerade 18 900 arresteringar vid offentliga antikrigsprotester under 2022, men antalet minskade kraftigt till 274 under 2023 och 41 under 2024, i takt med att skruvarna drogs åt. När motståndet mot kriget drevs bort från gatorna fokuserade säkerhetstjänsten på inlägg i sociala medier: under 2023 och 2024 var åtal för uttalanden på internet tio gånger så vanliga som för uttalanden på andra ställen.

Samtidigt som gatuprotesterna pågick spred sig djärvare former av motstånd: i första hand brandbomber mot militära rekryteringscentra och andra regeringsbyggnader, såsom de som utfördes av Kirill Butylin (kapitel 11), Igor Paskar (kapitel 2) och Alexej Rozjkov (kapitel 9). *Mediazona*[9], som har följt denna trend, rapporterade om 113 sådana attacker under de första 15 månaderna efter den fullskaliga invasionen. Ingen av dessa attacker är kända för att ha orsakat skador: de syftade till att inspirera människor till att göra motstånd och/eller förstöra militära tjänstgöringsregister. Samtidigt som de allra flesta attackerna under 2022 och 2023 utfördes som politiska protester, så var antalet attacker som anstiftades av telefonbedragare under 2025 större (187 mot 93). Bedragarna pressade först offren på pengar, tvingade dem att begå brott och anmälde dem sedan till polisen för att få dem ur vägen genom arresteringar.

Järnvägssabotagen har också ökat kraftigt sedan invasionen av Ukraina. I oktober 2023 hade minst 137 personer, de flesta under 25 år och en tredjedel av dem minderåriga, åtalats för detta, enligt journalister på Mediazona. Namn på ”järnvägssabotörer” redigeras vanligtvis bort från domstolsprotokollen, och motiven är oklara. I domstolens pressmeddelanden anges ”ekonomisk vinning” som motiv i 54 av fallen. Motivet var dock otvetydigt antikrig i fallet med 19-årige Ilja Podkamenny från Irkutsk, som i juni 2024 dömdes till 12 års fängelse för att ha saboterat en järnvägslinje (utan personskador eller materiella skador) och delat ut flygblad.

Under veckorna efter invasionen, orsakade ”järnvägspartisaner” som motsatte sig Belarus’ samarbete med Rysslands krig påtagliga skador. När ryska trupper och utrustning förflyttades

---

då ett tal, som publicerades av *Ukrainska Pravda*, se: We don't have a spare Ukraine. Det finns även i svenska översättning på Facebook: https://www.facebook.com/share/p/17ErRwoeSq/?mibextid=wwXIfr

[8] Se (engelskspråkiga Wikipedia): OVD-Info

[9] Se Mediazona (engelskspråkiga Wikipedia)

genom Belarus till den ukrainska gränsen skadade sabotörer signalutrustning, webbaserade onlinehanteringssystem och järnvägssträckor. Attackerna började flera veckor före invasionen, och i början av april 2022 hade inrikesministeriet registrerat 80 incidenter.

”Partisanerna” organiserade sig i onlinegrupper, bland annat Railroad Workers Community (Järnvägsarbetarnas gemenskap), Cyber Partisans (Cyberpartisaner) och Peramoga (Seger), enligt rapporter från oberoende ryska media. Elva personer greps och förklarades vara politiska fångar av en allians av vitryska människorättsorganisationer. I det mest kända fallet, i Svetlogorsk, dömdes Denis Dikun, Dmitrij Ravitj och Oleg Moltjanov till 23, 22 respektive 21 års fängelse.

I Ryssland, när kriget drog ut på tiden, utdömdes hårda fängelsestraff mot sabotörer och brandbombsattentat, samt mot personer som försökte ansluta sig till väpnade grupper som kämpade på Ukrainas sida eller kontaktade den ukrainska militären. Ett mycket stort antal åtal har väckts för vägran att tjänstgöra i den ryska armén – 5 517 år 2023 och 10 308 år 2024 – men enligt OVD-Info är inte vägrarnas motiv kända. Andra små men otvetydiga handlingar av trots har lett till icke-rättsliga straff: lärare har avskedats för att ha uttryckt antikrigsåsikter och präster har avskedats för att ha vägrat läsa böner för rysk seger.

Lagarna och domstolarna

Långt innan invasionen av Ukraina 2022 hade yttrande- och mötesfriheten i Ryssland hotats av lagarna om ”utländska agenter” (som riktas mot organisationer och individer som får, eller påstås få, stöd från utlandet), om ”oönskade organisationer” och om ”extremism”. Efter att Vladimir Putin vann sin tredje mandatperiod 2018 används dessa och andra lagar för att terrorisera oppositionen, i första hand den antikorruptionsrörelse som leddes av Aleksej Navalnyj, som dödades i fängelse 2024. Förtrycket av protesterna mot Rysslands krig i Ukraina går tillbaka till 2014: Ett viktigt fall är det som rör ”Levoe soprotivlenie” (”Motstånd från vänster”), baserat i Kuban i södra Ryssland: En av dess aktivister, Darja Poljudova, fängslades 2015–2017 för sin politiska verksamhet, bland annat för sitt motstånd mot kriget, och greps på nytt 2020 och åtalades 2021 tillsammans med fyra andra för deltagande i en ”extremistisk organisation”.

Omedelbart efter invasionen av Ukraina 2022 antogs en rad nya lagar för att underlätta säkerhetstjänstens förtryck av oppositionen. De mest ökända är brottsrubriceringen ”spridning av medvetet falsk information om den ryska militären” och den administrativa överträdelsen ”offentlig verksamhet som syftar till att misskreditera användningen av Rysslands militär”. Dessa förbud, som i folkmun kallas ”lagarna mot falska nyheter”, tillgrips i stor utsträckning mot personer som sprider information om den ryska arméns grymheter på sociala medier eller som kallar kriget i Ukraina för ett krig och inte en ”särskild militär operation”. Andra befintliga lagar utvidgades, bland annat de om ”samarbete med en utländsk makt”, spioneri, ”väpnad uppror”, ”sabotage”, ”spridning av förbjudna symboler” och ”uppmaningar till sanktioner mot Ryska federationen”.

Nya lagar har fortsatt att antas: i juli 2022 en lag om förbud mot samarbete med en utländsk stat eller organisation; i december 2022 lagar om underlättande av, utbildning i eller organisering av sabotage; i februari 2024 bestämmelser som möjliggör konfiskering av egendom som tillhör personer som dömts för krigsförbrytelser och andra åtgärder som utvidgar kriterierna för att registrera medborgare och organisationer på listor över terrorister och extremister; och i december 2024 antogs ett bredare juridiskt begrepp för ”fiende”. Minst 557 personer och organisationer har lagts till på listan över ”utländska agenter” och ”oönskade organisationer”, rapporterade OVD-Info.

Rysslands utveckling mot diktatur har också lett till ständiga angrepp på rättsliga principer. Tortyr av misstänkta, såsom Igor Paskar (kapitel 2), Alexei Rozjkov (kapitel 9) och Ruslan Siddiqi (kapitel 10), var vanligt före 2022, men har intensifierats. Den tidigare presidenten Dmitrij Medvedev hotade brandbombsattentat med ”skjutning, utan rättegång eller utredning”. Trycket på advokater som försvarar politiska klienter har varit hårt: Dmitrij Talantov avtjänar ett sjuårigt fängelsestraff, medan andra har sökt asyl utanför Ryssland. En annan trend är att väcka nya åtal, t.ex. för ”misskreditering av de väpnade styrkorna”, mot fångar som redan avtjänar långa straff, såsom Alexej Gorinov (kapitel 1) och Andrej Trofimov (kapitel 5).

Totalt har det förekommit 5 254 politiska åtal i Ryssland under de tre år som gått sedan den fullskaliga invasionen, enligt en analys av justitieministeriets register som gjorts av människorättsmedieprojektet *Avtozak-LIVE*. De vanligaste åtalspunkterna var ”uppmaning till terroristhandlingar” (651 fall), ”terroristhandling” (641 fall), ”förräderi” (528 fall), ”spridande av medvetet falsk information om den ryska militären” (386 fall), ”olagligt förvärv av sprängämnen” (250 fall), ”misskreditering av de ryska väpnade styrkorna” (232 fall) och ”organisation av eller deltagande i en terroristorganisation” (231 fall).

Fångarna

När man räknar antalet politiska fångar som sitter fängslade i Ryssland är det svåraste att uppskatta antalet från de ockuperade delarna av Ukraina. Varken människorättsorganisationer och internationella organ eller de ukrainska myndigheterna har kunnat fastställa antalet ukrainska civila som hålls fångna i Ryssland, än mindre hur många av dem som korrekt kan beskrivas som politiska fångar. De ryska myndigheterna vägrar konsekvent att dela med sig av information om dessa fångar.

I september 2024 rapporterade Ukrainas biträdande inrikesminister att av de 48 324 personer som finns upptagna i Ukrainas enhetliga register över personer som ”saknas under särskilda omständigheter” har 4 700 bekräftats vara i fångenskap, men att antalet kan vara ”mycket högre”. Kharkiv Human Rights Protection Group[10] har identifierat mer än 5 000 civila offer för ”tvångsförsvinnanden” (se ovan), medan Ukrainas ombudsmannakontor har identifierat 1 700 sådana fall.

Tidigare under 2024, när registret över personer som ”försvunnit under särskilda omständigheter” innehöll cirka 35 000 namn, fastställde Organisationen för säkerhet och samarbete i Europa (OSSE)[11] att cirka 16 000 av dessa var vuxna civila. OSSE:s utredare påpekade den heterogena karaktären hos kategorin ”civila som godtyckligt berövats sin frihet”, som inte bara omfattade t.ex. journalister, samhällsledare och aktivister (av vilka människorättsorganisationer hade identifierat 585 bakom galler 2023, se ovan), utan också t.ex. medborgare som inte ville arbeta för de ryska myndigheterna. (Observera att det rör sig om civila fångar, inte krigsfångar, vars antal 2025 uppskattades till 8 000–10 000.)

Vissa grupper av politiska fångar har identifierats tydligare. På Krim stöder och bevakar människorättsorganisationer behandlingen av dessa fångar, av vilka många fängslades före 2022. I juni 2025 rapporterade Krimplattformen att 222 personer på halvön, däribland 133 från den krimtatariska gruppen, var fängslade på ”etniska, religiösa och politiska grunder”. Krim Human Group räknar 265 fångar som politiska.

Sedan 2014 har tusentals civila fångar överförts från de ockuperade områdena Donetsk och Luhansk till det ryska fängelsesystemet. Vissa personer som arresterats av säkerhetstjänsten i ”republikerna” Donetsk och Luhansk har därefter ställts inför rätta i ryska domstolar. Ett

[10] Se: Human Rights in Ukraine
[11] Om OSSE, se (svenska Wikipedia): Organisationen för säkerhet och samarbete i Europa

uppmärksammat fall är det som rör Natalja Vlasova, Serhiy Hruzynov och Viktor Sjydlovskij, som arresterades av myndigheterna i Donetsk 2018–2019, överfördes till Ryssland och i december 2024 dömdes för deltagande i en terroristorganisation och spioneri till 18, 20 respektive 22 års fängelse. Vlasova utsattes för särskilt brutal tortyr under häktningen.[12] Dessutom finns det ett stort, men okänt antal civila som utsattes för ”förebyggande frihetsberövande” i ”republikerna” och aldrig ställdes inför rätta.

Från vänster; Serhiy Hruzynov, Natalja Vlasova och Viktor Sjydlovskij

I Ryssland är säkerhetstjänstens angrepp på rättssäkerheten välkända för människorätts-organisationerna, som försöker övervaka de flesta politiska målen. Projektet Memorial: Support Political Prisoners [stöd politiska fångar], som inrättades utanför Ryssland efter förtrycket av *Memorial* [13], Rysslands äldsta icke-statliga organisation, har en lista med över 3 000 personer som frihetsberövats av politiska skäl. Detta inkluderar sådana som uppfyller Memorials strikta kriterier, baserade på internationell rätt, för politiska fångar, de vars fall är under granskning men som har tydliga politiska inslag, och de som faller utanför kriterierna men vars förföljelse uppenbarligen är politisk. OVD-Infos databas över politiskt motiverade brottmål omfattar 2 643 personer som har berövats sin frihet.

I augusti 2024 ledde kampanjerna till stöd för politiska fångar till fångutväxling mellan Ryssland och Vitryssland å ena sidan och USA, Tyskland, Polen, Slovenien och Norge å andra sidan. Bland de 15 fångar som frigavs av Ryssland fanns Ilja Jasjin och Vladimir Kara-Murza (se inledningen), Sasja Skotjilenko (kapitel 6), journalisten Alsu Kurmasjeva och Oleg Orlov, medordförande för Memorial Human Rights Centre.

Hundratals mindre kända ryssar har dömts till långa fängelsestraff för de mest blygsamma former av antikrigsprotester. (Några av dessa, som höll antikrigstal i domstolen, behandlas i kapitel 13.) Fängslandet av den ensamstående fadern Alexej Moskaljov, som förföljdes av säkerhetspolisen efter att hans 13-åriga dotter ritat en bild som föreställde ryska missiler som regnade ner över ukrainska civila, har blivit ökänt. Och straffpsykiatrin har återvänt i en skala som inte setts sedan sovjettiden: bland offren finns Viktorija Petrova, som i december 2023 skickades till en psykiatrisk institution för antikrigsuttalanden på internet, och Michail Davydov, som arresterades i Orjol i augusti 2022 för att ha kastat en molotovcocktail mot en regional administrationsbyggnad.

[12] Se Russia acknowledges part in torture and rape through 'trial ...
[13] Om denna ryska människorättsorganisation, se Memorial (svenska Wikipedia)

Säkerhetstjänsten har börjat inleda omfattande, utdragna och ofta uppenbart fabricerade rättsprocesser mot grupper av människor. Exempel på detta är fallet i Tiumen, där sex anarkister arresterades och åtalades för att tillhöra en terroristorganisation och sedan för att ha förberett terroristhandlingar, samt fallet mot sex medlemmar av den pacifistiska Vesna-gruppen. I en utredning som omfattade 81 ryska regioner under våren 2025 greps 57 administratörer av Telegram-kanaler och chattar.

Säkerhetstjänsten bygger också vidare på sina fall från före invasionen, till exempel genom att arrestera matematikern Azat Miftachov när han lämnade fängelset i september 2023 efter att ha avtjänat ett straff för anklagelser som fabricerades 2019, eller genom att 2023 återuppta ett fall från 2020 mot förlaget Eksmo för att ha främjat ”homosexuell propaganda”. En annan betydande grupp är resultatet av provokatörers arbete, till exempel de som lurade Valeria Zotova, en tonåring från Jaroslavl som uttalade sig mot kriget, vilket ledde till en uppgjord rättegång och ett sexårigt fängelsestraff. Människorättsorganisationer säger att huvudsyftet med sådan verksamhet är att skrämma hela befolkningen till tystnad.

2000-talets gulag

Förtrycket i Ryssland är nu på vissa sätt hårdare än någonsin sedan ”tövädret” från mitten av 1950-talet till mitten av 1960-talet, som gjorde slut på några av stalinismens mest brutala inslag. De nakna siffrorna är värda att beakta.

Memorials lista över politiska fångar, som nu har svällt till mer än 3 000, innehöll 420 namn 2021 och färre än 50 2015. Memorials forskare uppskattar att det under den sovjetiska förtryckarapparatens sista år – i början av 1980-talet före Michail Gorbatjovs reformer – fanns cirka 700 politiska fångar. Antalet hade minskat gradvis sedan början av 1970-talet, då historikernas uppskattningar av antalet politiska fångar varierade mellan 5 000 och 10 000 (i Sovjetunionen med 15 republiker, vars befolkning var nästan dubbelt så stor som Rysslands).

De domar som utdömdes mot högprofilerade åtalade som Ilja Jasjin, Aleksej Gorinov (kapitel 1) och Sasja Skotjilenko (kapitel 6) översteg vida de som utdömdes mot oliktänkande under den sena sovjettiden, konstaterade journalisten Azamat Ismajlov i en jämförande studie 2023.

Åtal för fall som myndigheterna anser vara ”extremistiska” var fler under de senaste sex åren under Putin (5 613 under 2018–23) än för ”antisovjetiska” brott under Nikita Chrusjtjov (4 883 under 1956–61) eller Leonid Brezjnev (1 576 under 1968–79), enligt en analys av journalister på *Proekt*.[14] Det är förstås inte helt jämförbara siffror, men de visar en trend. Under 2018–23 ställdes mer än 10 000 personer i Ryssland inför rätta för brott av politisk karaktär, och mer än 105 000 administrativa åtal (motsvarande civilrättsliga mål i engelska och liknande rättssystem) väcktes. Under 2024–25 har sådana åtal fortsatt att öka.

Proekt-journalister påvisade den snabba ökningen i Putins Ryssland av åtal för uttalanden, särskilt på internet. De analyserade till exempel konsekvenserna av bombattentatet mot ett FSB-kontor i Archangelsk som utfördes av tonåringen Michail Zjlobitskij 2018. Zjlobitskij, som själv var ett av de fyra dödsoffren när bomben exploderade, agerade uppenbarligen ensam. Men polisen inledde därefter 56 brottmål, 23 förvaltningsmål och 30 andra utredningar för ”rättfärdigande av terrorism” och liknande brott, varav många härrörde från kommentarer på sociala medier om bombattentatet. Ett sådant mål väcktes mot Michail Kriger (kapitel 4).

Den fullskaliga invasionen av Ukraina och motståndet mot den i det civila samhället har gett ny kraft åt denna repressiva apparat. År 2022 uppgav Rysslands inrikesministerium att det

[14] *Proekt* är ett oberoende ryskt mediebolag som specialiserar sig på fördjupande journalistik. För mer info om denna organisation, se (engelskspråkiga Wikipedia): Proekt

hade väckts 1 566 åtal enligt ”extremismlagstiftningen”, vilket är 50 procent fler än 2021. Av dessa ingick 378 i ett ”antikrigsmål”, vilket vida översteg tidigare rekordstora massåtal mot 181 demonstranter som stödde oppositionskandidaten Aleksej Navalnyj 2021 och 36 deltagare i ”Bolotnoje”-målet som uppstod till följd av demonstrationer mot valfusk i Moskva 2012.

Kriget mot Ukraina har gett form åt ett 2000-talets Gulag. Moderna versioner av stalinistiska metoder – skapandet av inhemska fiender, fabricering av brott utifrån uttryck för avvikande åsikter, våld inklusive tortyr mot fångar, påtvingade bekännelser och falska anklagelser – blir alltmer centrala. Det är ingen tillfällighet att statyer av Stalin återigen avtäckts i Ryssland. Denna pånyttfödelse omfattar inte bara säkerhetstjänsten och polisen, utan också systemet med fängelser och straffkolonier. Som ett team av akademiska forskare om fängelseförhållanden, ledda av Elena Omeltjenko, nyligen konstaterade:

> Våldet i ryska fängelser fungerar för att tysta inhemsk opposition mot statens revanschistiska mål, genom att sprida rädsla för konsekvenserna av arrestering och fängelse, och genom att oskadliggöra oppositionspolitiker och ledare för nationella eller etnoreligiösa grupper som uppfattas som ett hot mot nationell säkerhet.

Vad kan man göra

Regimen i fängelser och straffkolonier har alltid varit hård. Men rapporterna om tjänstemäns laglöshet och godtyckliga grymhet har ökat i takt med tillströmningen av ukrainska krigsfångar, fångar från ockuperade områden i Ukraina och politiska fångar som hålls fängslade i Ryssland. Under dessa förhållanden är hjälpen till fångarna från människorättsorganisationer och det civila samhället viktigare än någonsin. Trots att de i allt högre grad tvingas verka utanför Ryssland bygger dessa organisationer, i samarbete med lokalsamhällen och fångarnas familjer, upp stödnätverk.

Författarna till OVD-Infos omfattande studie av förtrycket under de första tre åren efter invasionen av Ukraina diskuterar motståndet mot förtrycket och identifierar tre trender:

- Vissa domar mildrades och i vissa fall beviljades ersättning för säkerhetstjänstens kränkningar av mänskliga rättigheter. Utan rättsliga prövningar skulle detta inte ha skett.
- Även om det inte är möjligt att befria förföljda människor från fängelset, kan allmänhetens uppmärksamhet och solidaritet lindra deras lidande i fångenskap. Det kan hjälpa dem att få tillgång till medicinsk vård, kommunicera med sina nära och kära och förbättra sina förhållanden.
- Trots svårigheterna finns fortfarande utrymme för att försvara mänskliga rättigheter och solidaritet i Ryssland.

OVD-Info-författarna räknar också upp positiva händelser, bland annat fångutbyten, (sällsynta) frigivningar av åtalade eller strafflindringar, antingen i första instans eller i appellationsdomstolar, förbättringar av fängelseförhållandena tack vare yttre påtryckningar och hjälp att lämna Ryssland för personer som hotas av fängelse.

Många av dessa små framgångar när det gäller att skydda offer för förföljelse har endast varit möjliga tack vare ”offentliga solidaritetsaktioner”. Mellan 2022 och 2025 har OVD-Info sett människor samla in mat och andra förnödenheter till fångar, hjälpa till att betala böter, organisera insamlingar till stöd för fångar och hjälpa till på andra sätt.

I ett föredrag i september 2024 listade Sergej Davidis från Memorial: Support Political Prisoners följande sätt att stödja politiska fångar: insamling, systematisering och spridning av information; brevskrivande (vilket inte är praktiskt för personer som inte talar ryska); materiellt (ekonomiskt) stöd till fångar och deras familjer; bildande av stödgrupper för

enskilda fångar och åtalade; och kampanjer för fångarnas sak, vilket är av begränsad nytta inom Ryssland under rådande omständigheter, men viktigt på internationell nivå.

Solidarity Zone[15], som bildades 2022 för att stödja dem som agerade mot kriget och som inte redan fick stöd från andra organisationer, inriktar sig på att etablera och upprätthålla kontakt med arresterade och deras anhöriga, hitta pålitlig juridisk representation och samla in pengar för detta, ordna paket till fångarna och, om fångarna så önskar, dela information om deras fall och brevadresser.

När det gäller de ockuperade områdena i Ukraina övervakar människorättsorganisationer som Zmina, Kharkiv Human Rights Protection Group, Protection for Prisoners of Ukraine, Centre for Civil Liberties och andra, förutom att dokumentera krigsförbrytelser och människorättsbrott, ödet för offer för påtvingade försvinnanden och samarbetar med andra för att stödja ukrainska fångar i Ryssland.

Organisationer som stöder politiska fångar i Ryssland listas i kapitel 15.

Översättning: Martin Fahlgren

Lästips

Ryska socialistiska rörelsen: Uppmaning till solidaritetsaktioner med antikrigsaktivister i Ryssland (januari 2023)
Ryska socialistiska rörelsen: Aleksej Navalnyj mördad i fängelset (februari 2024)

Ilja Budrajtskis: Aleksej Navalnyj lärde oss att utmana Putin (februari 2024)

Boris Kagarlitskij: Brev från fängelset – ”Resan fortsätter” (april 2024)
Hellre fängelse än exil! (december 2024)
Internationella uttalanden: Frihet åt Boris Kagarlitskij! Frihet åt alla ryska politiska fångar! (augusti 2023)
Intervju med Boris Kagarlitskij bakom galler (oktober 2025)

[15] Se: Solidarity zone